

Episztemikus vakság, kognitív disszonancia és intellektuális apátia

Egy drámai szembenézés mérlege*

Tőzsér János: *The Failure of Philosophical Knowledge. Why Philosophers are Not Entitled to Their Beliefs*. London, Bloomsbury. 2023. 230 oldal.
<https://doi.org/10.5040/9781350340077>

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.22314>

Tőzsér János nem hagyta abba a filozófiás kilátásait szkeptikusan kezelő projektjét, amely többek közt a *Magyar Filozófiai Szemle* hasábjain is számos cikket eredményezett, és amely a 2018-as évben *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről* című könyvében kulminált. A folytatás egy minden eddigi művénél kiérleltebb, átgondoltabb és átfogóbb angol nyelvű kötet *The Failure of Philosophical Knowledge* címmel. Az új könyv hasonlóan frappáns, szellemes, sőt ironikus, mint elődje, ugyanakkor sokkal őszintébbnek hat a korábbi kötetnél. Itt ugyanis Tőzsér régebben képviselt szkeptikus argumentumai is megfelelő átvilágítást kaptak – és ugyanolyan könnyűnek találtattak, mint a filozófiai megismerést védelmező érvek. Az eredmény egy drámai és a kudarc tragikumát is felfedő szembenézés. Voltaképp a kérdésben elfoglalható álláspontok mindegyikéről azt állapítja meg a szerző, hogy vállalhatatlannak tartja az azonosulást velük. Korábbi, mondhatni „dogmatikus”

filozófiaellenességénél egy ilyen filozófiailag lehetetlen pozíció érdekes módon mégis sokkal meggyőzőbb – legalábbis pszichológiai értelemben mindenképp.

Tekintsük most át a szkeptikus projekt állításait az új könyv alapján! Legelőször is: Tőzsér szerint az episztemikus hagyomány a filozófia központi paradigmája, ezért e hagyomány elköteleződéseinek mentén vizsgálja a filozófiát mint projektet. Szerinte ehhez hozzátartozik, hogy a filozófia *egyetlen* episztemikus értéke a tudás (13), méghozzá szubsztantív igazságokról való tudás. Ezek közé nem tartoznak hozzá azok az igazságok, amelyek elsődlegesen tagadások formáját öltik, vagyis arról szólnak, hogy mely elméletek hamisak, sem pedig azok, amelyek azt mondják ki, hogy különböző filozófiai tézisek, álláspontok hogyan függenek össze – melyik milyen más álláspontot implikál vagy zár ki. Ilyesmiket tudni szép és jó, de nem kielégítő a voltaképpeni válaszok megtalálása ügyében. Az ismeretelméleti tradíció kimondja továbbá, hogy nem elég az, ha valaki filozófiai keresése során rábukkant egyes igazságokra – hanem *kényszerítő*, transzparens és *a priori* érvek

* A szerzőt a recenzió megírásakor a K 146597-es számú, *The epistemic status of philosophical beliefs* című OTKA-projekt támogatta.

mentén is be kell tudnia bizonyítani, hogy igaza van (vö. 13, 28, 30)¹ – azaz a *filozófiának köszönhető* igazolással kell rendelkeznie róluk.

Az argumentumokra alkalmazott „kényszerítő” (compelling) jelzöt nem árt itt tisztázni, ugyanis a bevett magyar elnevezés meglehetősen szerencsétlen – csakúgy, mint a szinonimájaként alkalmazott KO-érvé. A kényszerítő érvelés tőzséri definíciójából kiderül, hogy itt nem elkerülhetetlen, minden egyes ember által szükségszerűen belátott vagy a tudást mindenki részéről kikényszerítő meggyón-dolásokról van szó. Eszerint A érv

akkor és csak akkor kényszerítő, ha (1) valaki, aki megfelelően megérti A premisszáit és a mellettük szóló episztemikus indokokat, csak irracionálisan tagadhatja azokat, továbbá (2) valaki, aki felismeri, hogy A konklúziója logikusan következik premisszáiból, csak irracionálisan tagadhatja A konklúzióját (17).

Emiatt kifejezőbb volna például *egyedül racionális* vagy *racionálisan kikerülhetetlen érv*ekről beszélnünk.

Tőzsér szerint – ahogy mindkét könyvcím kiemeli – a filozófia egy kudarcot vallott vállalkozás a fenti tekintetben, mert kiderült, hogy az episztemikus hagyomány megkövetelte értelemben tudásra képtelenek vagyunk mi, emberek – és mindez együtt jár egyszerre szubsztantív és kizárólagosan racionális érvek előállítása-sára való alkalmatlanságunkkal is. A filozófia azért zsákutcs vállalkozás, mivel a filozófusok közt a kezdetektől fogva mind

a mai napig nincs egyetértés semmilyen pozitív igazságot illetően, és erről mindenki legalábbis sejti, hogy a kudarc világos, hovatovább vitathatatlan jele (1, 43). Ennek megfelelően a könyv központi tézise szerint mivel (1) a filozófiai problémák megoldását illetően nincs egyetértés a filozófusok közt, ezért beláthatjuk, hogy (2) a filozófiai problémákat nem sikerült megoldani (43). Tőzsér szerint (1) nem vonja szükségszerűen maga után (2)-t, *mégis jó indok* arra, hogy elfogadjuk (44–46). Nagyon valószínű ugyanis, hogy ha egy megfelelő megoldást prezentálna valaki valamely filozófiai kérdést illetően, azt mások is felismernék (45). A kizárólagosan racionális érvек meghatározását felhasználva: nagyon valószínű, hogy filozófusok nagy része megfelelően megértene, továbbá nem térne ki irracionálisan egyrészt a premisszáik igazságának, másrészt a következő érvényességének fel-, illetve elismerése elől.²

A kudarc minden filozófust arra kötelez, hogy adjon számot filozófiai hiteinek státuszáról (75–76), és ez négyféleképp oldható meg. I. Az a fajta terapeutikus filozófia, amely az episztemikus hagyományt teljesen elutasítja a filozófiai kérdések értelmetlensége miatt, és amely Wittgensteinre volt jellemző, az előző könyvhöz nagyon hasonló tárgyalást kap – ahol is a szerző már kellőképp demonstrálta tart-

¹ A fenomenológiai módszer érvек nélküli alkalmazása némi komplikációt jelent a fenti megfogalmazás számára, de Tőzsér sikeresen kimutatja irrelevanciáját tézise szempontjából a következő részekben: 31–36, 50–52.

² Az érvet ezúttal is kiegészíti egy elemzés arról, hogy a filozófiai problémák számunkra episztemikusan vonzó, ám egymással összeegyeztethetetlen kijelentésekből származnak. Az utóbbi időben ez az elgondolás egészen vonzóvá, sőt megvilágítóvá vált a szememben – ugyanakkor teljes körű magyarázatnak továbbra is gyengének tűnik: legalábbis ha ez így van, akkor számomra néhányal kevesebb filozófiai probléma létezik, mint mások számára. Lásd erről, valamint a disszenzusból vett érv és az inkonzisztens propozíciókból vett érv közti feszültségről Paár 2016. 70–74.

hatatlanságát.³ II. Egy másik lehetséges reakció szerint a filozófiában lehetségesek, sőt vannak is egyedül racionális érvek, persze ezeket nem mindenki ismerte fel – ám e reakció képviselői mégis úgy tartják, hogy legalábbis némely filozófiai problémát illetően ők rendelkeznek KO-érvek által megalapozott megoldással. III. Mások szerint ugyan nincsenek ilyen racionálisan kikerülhetetlen pozitív érvek a filozófiában – ám ezek nem is szükségeselek: a filozófusok feladata nem nézeteik alátámasztása, hanem a filozófiától függetlenül kialakuló meggyőződéseik konzisztens rendszerbe, más néven ekvilibriumba rendezése. E csoport képviselőit ekvilibristáknak nevezhetjük. IV. Végül a metaszeptikusok szerint kényszerítő érvek nélkül nem lehetünk episztemikusan felhatalmazva arra, hogy kitarstunk filozófiai nézeteink mellett – márpedig ilyen erős érvek épp csak a filozófiai meggyőződéseink feladása mellett szólnak.

Ahogy fent jeleztem is, Tőzsér egyik állásponttal sem ért egyet, és egy V., „metaszeptikus” állapotként írja le helyzetét (8, 206). Ez elméleti álláspontnak aligha nevezhető, ám annál inkább önazonos és azonosulható is, mivel az összes lehetőség buktatóinak metsző élességű felméréséből fakad. Bizonyos értelemben azt gondolom, hogy ez egy támadhatatlan pozíció: ha valaki számára mindegyik fenti megoldás mélyen problémásnak tűnik, és képtelen elfogadni őket, akkor aligha hibáztathatjuk véleményéért – hisz nem képes a helyzetet máshogy látni. Ám miközben támadhatatlan, egyúttal tarthatatlan is ez az attitűd: egyszerűen nincs a logikai-filozófiai sakk-táblán, nem lehet koherensen képviselni – nem tartható fenn úgy, hogy aki metataszeptikus, az az összes többi állásponttal szembeni saját kritikáját kikerülné és ön-

maga minden normatív elvárásának megfelelné. Tőzsér mindezt elég egyértelműen és világosan be is vallja (vö. pl. 5), hisz az ilyen kognitív szituációt az utolsó fejezetben „összeomlasként” jellemzi – egy kiutat nem találó, folyamatos nyugtalanságként, amely a kognitív békére nem képes rálelni. Jellemző módon nem gondolja, hogy bárki birtokában van kizárólagosan racionális konklúzióknak, sem azt, hogy ezek hiányában bárki fenntarthatná filozófiai nézeteit – ám ő mégis fenntartja filozófiai nézeteit, beleértve azokat a morális fenntartásait is, amelyekkel a többi nézet képviselőivel szemben él, s így krónikus *episztemikus skizofréniát* állapít meg magán (212). Ám ha ez így van, akkor voltaképp racionális/episztemikus és normatív szempontokból nem jobb Tőzsér helyében lenni, mint a többi reakció valamelyikét képviselni. Annak megvizsgálásához viszont, hogy valóban ez-e az egyetlen vállalható filozófiai attitűd, át kell tekintenünk Tőzsér értékelését a másik három reakcióról.

Az önmagukat „egyedülinek” kikiáltó („*I'm the only one*”) filozófusok úgy gondolják, valamilyen filozófiai igazság birtokában vannak, mellette szóló érveik pedig kényszerítő erejűek. A többiek csak valamiféle filozófiai hiba vagy kognitív, illetve episztemikus fogyatékoság miatt nem voltak képesek eddig felismerni érveik KO mivoltát. Tőzsér diagnózisa szerint azok, akik ezt gondolják, *episztemikus vakságban* szenvednek (114). Voltaképp nem képesek magukat kívülről szemlélni, úgy reflektálni a helyzetükre, hogy belássák: másoknak E/1-es perspektívából ugyanolyan erősnek tűnhetnek a saját érveik és filozófiai belátásaik, mint nekik – azt pedig nem képesek megmagyarázni, miért az ő perspektívájuk lenne jobb, mint a többieké. Ez a vakság így egyfajta önhittség is – ez pedig morálisan kifogásolható, minthogy a szerénység erényét nélkülöző attitűdről van szó.

³ Emiatt az alábbiakban már figyelmen kívül hagyom.

Tőzsér négyféle kifogást fogalmaz meg az ilyen filozófusokkal szemben – ám ezeket a kritikákat inkább csak „zavaró tényezőkné” (*displeasing factors*) nevezi (112–113) perdöntő érvek helyett, ráadásul ha jól látom, ezek tulajdonképp kettőre redukálhatók: az ilyen gondolkodók nem hajlandók mások álláspontját velük egyenlő súllyal latba esőként elismerni, mivel – és ez a második antipatikus vonásuk – nem képesek az önreflexióra, nem tudnak vagy nem akarnak ténylegesen kívülről magukra tekinteni, másokat is figyelembe véve. Végeredményben a szerző egy személyes viszolygást fogalmaz meg: *nem kíván olyan ember lenni*, mint ezek a filozófusok (116). Ha valaki képes egy ilyen konzisztens álláspontot kialakítani, ha filozófiailag cáfolhatatlan Tőzsér szerint – ugyanakkor morálisan visszataszító (117).

A második számú reakció az ekvilibristáké, akik szerint filozófiai nézeteink fenntartásához nem szükséges bizonyítanunk őket – sőt: semmiféle episztemikus igazolásukra sincs szükség (119). Az egyes filozófusok jól teszik, ha prefilozófiai hiteikhez igazított konzisztens rendszereket fogadnak el, míg a filozófus szakma egészének feladata, hogy megtalálja a lehető legtöbb elképzelhető konzisztens rendszert – hogy aztán azok közül mindenki kiválaszthassa a legtesthezállobbat.⁴ Ám az ekvilibristák aláírják: hogy épp milyen egyéni prefilozófiai meggyőződéseik vannak, annak semmiféle köze sincs az igazsághoz. Ezért mondja Tőzsér, hogy a wittgensteini elgondoláshoz hasonlóan az ekvilibristák is maguk mögött hagyják az episztemikus hagyományt (121). Ezt a fajta metafizológiát Tőzsér két típusra osztja fel: az „emberarcú” verzió (152) szerint

elhíhetjük a prefilozófiai meggyőződéseinkkel egybevágó vélekedéseket, míg a „nincs hit, nincs sírás” (*no belief, no cry*) megközelítés szerint jobb, ha a hiteinket felfüggesztjük, és helyette adott filozófiai rendszerek egyfajta akceptálásánál maradunk, mely attitűd által csak elméleti cáfolhatatlanságuk és termékenységük mellett köteleződünk el – igazságuk mellett viszont nem. Bár Tőzsér szerint az ekvilibrizmus nagyon erős pozíció (129), úgy gondolom, hogy ő maga legalábbis az első fajta ekvilibrizmussal szemben döntő érvet szolgáltat. Megállapítja ugyanis, hogy evidensen léteznek faktuális filozófiai tézisek, amelyek lényegüket tekintve nem csupán fogalmi konstrukcióinktól függetlenül igazak vagy hamisak. Például ha más nem, legalább az a kérdés, hogy vannak-e ilyen tézisek, a tényeken kell hogy múljon (133). Márpedig nem lehet igazán őszintén fenntartani egy olyan hitet, aminek tagadjuk a kapcsolódását az igazsághoz (vö. 135). Ezért az ilyen ekvilibristákat is *episztemikus skizofrénia* sújtja Tőzsér szóhasználata szerint (bár talán neutrálisabb lenne a *kognitív disszonancia* kifejezés): a kognitív háztartásuk egyben tartása érdekében nem képesek feladni nézeteiket, de esélyt sem látnak rá, hogy azok bármi miatt igazak lennének (142).

A prefilozófiai álláspontunk meggyőződésként való elfogadását elutasító ekvilibrizmus pedig megsemmisítően vitriolos kritikát kap Tőzsértől: „*felületes* metafizológiai vízió, ami a filozófiát egy könnyed, tét nélküli intellektuális játékká fokozza le”, a szórakoztatás egyik válfajává silányítja (154), hisz nem vesz tudomást a filozófiai álláspontokkal járó súlyról. Mivel a „*no belief*” ekvilibrista szerint nem kell magyarázatot vagy erős érvet keresnie, miért is igaz egy-egy nézete, és számára az akceptált teóriáknak nincs személyes jelentősége, így kitér episztemikus kötelességei elől, és kibújik a személyes fele-

⁴ Az ekvilibrizmus kifejtéséhez magyarul lásd Kocsis 2021. E megközelítés Tőzsérével rokon kritikáját fejtettem ki, más hazai képviselőket is felsorolva itt: Paár 2022.

lösségérzete alól is. S egyúttal a filozófiai szakma állítólagos kollektív célját meg is fosztja értelmétől: lévén ha valaki nem keresi az igazságot, akkor ehhez semmi értelme feltárni a lehetséges ekvilibriumokat (155, 216).

Megfigyelésem szerint a IV-es, metaszeptikus opciót Tőzsér leginkább saját maga korábbi könyvében elfoglalt álláspontja alapján jellemzi. Korábban egy recenzióban megjegyeztem, hogy a szerző a szkepticizmus történetével mostohán bánnik (lásd Paár 2020), és sajnos az a hiba újra megjelenik itt, hogy a „standard” szkeptikus érvek valamiért első rendűek volnának, ennek révén nem vonatkoznának a filozófiai hiteinkre (166) – ám itt legalább két érv ignorálásra kerül: egyrészt a regreszszus érv (hiába van is megemlítve ugyanitt zárójelben), másrészt a disszenzusból vett legalább ilyen klasszikus és standard érv (amely mintha csak nem is létezett volna azelőtt). Mégis, Tőzsér cáfolja azokat a gyakran hallott vádakat, hogy újra feltárlta volna az antik szkeptikus álláspontot. Ezzel is izgalmasan számot vet ugyanis, rámutatva, hogy Pürrhón követőinek állításával szemben a kételyük aligha vezet kognitív békéhez, mivelhogy semmiféle megállapodás nincs a pürrhoni szkeptikusban azt illetően, hogy filozófiai hiteit nem csak valamiféle hibás gondolkodás miatt engedte-e el – ugyanis azok csupán mintegy felfüggesztődtek (198). A gyanú azonban egy józanul gondolkodó személyt aligha hagyja nyugodni. Azzal viszont, hogy a pürrhonistával szemben a metaszeptikus bizonyosnak állítja érveit a filozófiai hitek feladása mellett, ugyanolyan problematikus, kognitíve elvakult pozícióba kerül, mint a II-es reakció reprezentánsai, vagyis akik az adott filozófiai kérdéseket egyedülként megoldani képesnek állítják be magukat. Ráadásul a metaszeptikusság az *intellektuális apátia* állapotát is jelenti (201): a filozófiával való foglalkozás, filozófiai né-

zeteink tökéletes elhanyagolását vonja magával, és ezzel episztemikus, morális és egzisztenciális fontosságuk semmibevételét – emlékeztetve ezzel a III-as reakciónak a filozófiát pusztá szórakozássá leminősítő attitűdjére.⁵

A tőzséri analízisek és diagnózisok áttekintéséből immár kiviláglik, hogy mind a négy, sőt a metametaszepticizmust is beleszámítva mind az öt reakció problematikus – és csak mintegy a hibák disztribúciója változik köztük. Hogyan lehetne mindettől megszabadulni? Talán ez lehetetlen. Ám a problémák mértékének csökkentése nem tűnik kivitelezhetetlennek, mégpedig egyfajta keverés által: a metaszeptikushoz (és a metametaszeptikus-hoz) hasonlóan némi kétely táplálásával, ennek befogadásával egy II-höz hasonlatos álláspontba, amely egy olyasféle nézetet eredményezhet, amelyet Tőzsér a III-as reakcióval való rokonsága miatt azzal egy fejezetben tárgyal könyvében.

Ez a reakció alapvetően azt jelenti, hogy az érvek mellett privát filozófiai belátásainknak is komoly episztemikus szerepet, illetve súlyt tulajdonítunk: meggyőződésként elfogadjuk mindazt, ami összes intuíciónk és benyomásunk alapján igaznak tűnik számunkra.⁶ Ezzel természetesen kivívjuk a meta(meta)szkeptikusok megvetését: hiszen nem tulajdonítunk egyenlő súlyt mások intuícióinak, a magunkét prioritizálva saját nézőpontunkból (vö. 146). Ám ugyanez a vétek a kritikusokra is igaz: hiszen saját kritikai belátásaik erejét komolyabban veszik, és nagyobbra értékelik, mint mások nézeteit és nézőpontját – pontosan ebből fakadóan

⁵ Bővebb érveléshez arról, hogy a metaszepticizmus elfogadása esetén a filozófiát nem tarthatjuk értelmes tevékenységnek lásd Paár 2021.

⁶ Ez vonatkozhat egyes érvek helytállóságára is.

gyakorolják kritikájukat (ahogy ezt Tőzsér is érzékelteti a IV-es opció kapcsán). Így a javasolt episztemikus attitűd nem lesz problematikusabb, mint az övék – ráadásul a metaszeptikustól eltérően nem szükséges hozzá a bizonyosság állítása.

Mármint, ahogy fent megmutattam, Tőzsér szerint a *filozófiának köszönhető* igazolással kellene rendelkezünk elméleteinket illetően. Felvethető kérdésként, hogy privát belátásaink, intuíciónk, akár *common sense* meggyőződéseink hogyan lennének ilyennek tekinthetők? Válaszként rámutathatunk, hogy akármi is legyen a tényleges forrásuk – akár Isten vagy az evolúció (vö. Tőzsér 2012, 486) – egyrészt számos intuíciónk a filozófiai tevékenység folyamatában (mondjuk példákon és ellenpéldákon gondolkodva), legalább részben annak hatására áll elő, másrészt a filozófiai tisztázás eredményeképp válhatnak kellőképp világossá és akár evidensebbé. Összefoglalva: az intuíciónk előhozása is filozófiai tevékenység – így ezekről is állíthatjuk, hogy a filozófia részét képezik. Tehát nem csak az érvek, hanem az ilyen bizonyítékok eredményezte igazolás is a filozófiának köszönhető.

Tőzsér e nézettel szemben további kritikákat is megfogalmaz. Az egyik szerint az ilyen felfogású filozófusok csak azzal érvelhetnek, hogy azért fogadnak el valamit, mert nekik ilyen belátásuk van, tehát az intuíciónkat nem lehet körköröségtől mentesen alátámasztani (110). Az intuíciónkra hivatkozó vita végeredményben teljességgel kiüresedik, meddő önismétlésbe torkoll (vö. 147). Az intuíciónk elfogadása azonban nem pusztán arra hivatkozik, hogy mit birtokolunk, hanem arra is, hogy mit vagyunk képesek belátni: világosabbnak és egyértelműbbnek tűnik számomra pl. az erkölcsi objektivizmus igazsága, mint hogy mások mit és hogyan láthattak be ennek az ellenkezőjéről. Ez a személyes igazolás megfelelő, és talán egyetlen

alapja lehet – ám az interszónális vitákhoz valóban kevés lenne. Ezek esetében azonban nincs kizárva, hogy például különféle érvekkel, magyarázatokkal vagy gondolat kísérletekkel igyekezzünk rávezetni a másik felet a mi nézetünkre – nem szükséges és nem is volna szerencsés a saját episztemikus tekintélyünket lobogtatnunk előttük.

Felmerül persze az a tőzséri kérdés is, hogy miért lenne a mi intuíciónk megbízhatóbb, mint a velünk ellenkező nézetben levőké (148)? Erre a válasz abban áll, hogy az intuíciónk megbízhatóságához semmilyen más hozzáférésünk nem lehet, mint amit maga az intuíció nyújt számunkra többé-kevésbé világosan belátható módon – ez valóban körkörös megfontolás, de az intuíciónkat magukat nem ez, hanem egyértelműségük, szuggesztivitásuk, tehát inherens plauzibilitásuk igazolja, jól lehet ez a megfontolás azt megmutatja, hogy a teljes felülbírálás lehetősége nem adott számunkra.⁷ A könyv azzal int búcsút ezen koncepciónak, hogy az a legelzomorítóbb, ha valaki egy ilyen nézettel képes kognitív békét teremteni saját maga számára (uo.). Ám mint kiderülhetett, ez a nézet nem vindikál magának teljes és kétértelmű tévedhetetlenséget – így nem is jár vele együtt tökéletes, csak mérsékelt és gyakran csupán átmeneti kognitív béke. Ugyanezért viszont az ilyesféle intuicionista a maga részéről is elismerheti a filozófiai vita szükségességét. Mindezek alapján ez a nézet az episztemikus vakság és szerénytelenség vádjait ki tudja védeni, miközben a kognitív disszonanciát megszünteti az intellektuális apátiát távolról elkerüli, a kognitív nyugtalanságot pedig képes mérsékelni.

Itt már a könyvnek csak egyetlen aspektusára szeretnék kitérni, bár fent nem

⁷ Az érv alaposabb kifejtéséhez lásd Forrai 2013. 138.

érintett számos erényét és egyes hibáit bővebb és mélyebb tanulmányokban is érdemes lenne vizsgálni a jövőben.⁸ Az episztemikus felelősség Tőzsér által már korábban is gyakran citált fogalma ugyanis végre egy, ha nem is egzakt, de (a fenti értelemben) akceptálható konkretizálást kapott. Ennek már csak azért is ideje volt, mert Tőzsér régóta képviselt meggyőződése szerint a filozófusok nem vállalhatnak intellektuális felelősséget meggyőződéseikért. Ez a most tárgyalt könyvben azzal a legalább ugyanilyen jelentőségű állítással is kiegészül, hogy maga Tőzsér a filozófiai nézeteiről való lemondásért sem tudna episztemikus felelősséget vállalni (5). Mit is jelent tehát itt ez a felelősségvállalás? Azt,

hogy fel *mernék* tenni egy nagyobb tétet (mondjuk tíz évet az életemből) arra, hogy [adott nézetem] a helyes [...]. Azt jelentené, hogy *merném* meggyőzni a számomra legfontosabb embereket, hogy kötelezzék el magukat [adott nézet] mellett. Azt jelentené, hogy episztemikus tekintélyként *mernék* kiállni [nézetem] igazsága mellett minden lehetséges fórumon (140).

Ám – a fent vázlatosan kifejtett elgondolással összhangban – egyes intuíciónk (pl. a *cogito ergo sum*ot, a nihilizmus hamisságát, a rabszolgaság helytelenségét, az igaz ellentmondások lehetetlenségét illetően) nagyon is lehetnek olyan erősek, olyan valós belátásnak tűnőek és egzisztenciálisan is jelentősek, hogy miattuk merhetjük vállalni mindezt. Más intuíciónk (pl. a

⁸ Itt csak a filozófiai erősségekre és gyengeségekre gondolok, de talán egy lábjegyzetben elfér megjegyzésként, hogy a szövegben fellelhető *Hunglish* szavak és szófordulatok kigyomlálásához a Bloomsbury szerkesztőinek jóval körültekintőbben kellett volna eljárniuk.

mentális okozás, az igazságelméletek vagy a morális felelősségelméletek kérdésében releváns intuíciónk) lehetnek valamilyen mértékben kevésbé tiszták, mérsékelten elkülönítettek és korlátozott erősségűek – ám ennek fényében a fenti vállalásokat is legfőljebb mértékükben kell visszafognunk, teljesen nem kell lemondanunk róluk. Példaképp: feltéve, hogy valóban ezt jelentené az episztemikus felelősség vállalása, plauzibilis feltennünk, hogy – bornírt példával élve – e sorok olvasói számára alapvető politikai intuíciónk vannak olyan erősek, hogy életükből, mondjuk, legalább egy nyaralásnyi időt rá mernének tenni.

IRODALOM

- Forrai Gábor 2013. Filozófiai intuíciónk és az experimentalista kihívás. In Forrai Gábor (szerk.) *Filozófiai intuíciónk – filozófusok az intuíciónról*. Budapest, L'Harmattan. 129–146.
- Kocsis László 2021. Filozófia konkluzív érvek nélkül: beérhetjük-e azzal, hogy episztemikus egyensúlyra törekszünk? In Bernáth László – Kocsis László (szerk.) *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a skeptikus kihívásra*. Budapest, Kalligram. 72–92.
- Paár, Tamás 2016. Meta-Skepticism, Experimentalism, Cartography: The Dead-/Ends of Philosophy. In Megyer Gyöngyösi, Zsolt Kapelner, Zsófia Ádám, István Faragó-Szabó (szerk.) *On What It Is: Perspectives on Metaphilosophy*. Budapest, Eötvös József Kollégium. 63–86.
- Paár Tamás 2020. Ex libris. (Kocsis László: *Az igazság elméletei*. Sivádó Ákos: *A megértés mestersége*. Tőzsér János: *Az igazság pillanatai*. Michel Foucault: *Az igazság bátorsága*.) *Élet és Irodalom*. 64/13. 9.
- Paár Tamás 2021. Szerénytelen mihasznák – avagy maradok antiszeptikus, két-

- ségekkel. In Bernáth László – Kocsis László (szerk.) *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a szkeptikus kihívásra*. Budapest, Kalligram. 253–271.
- Paár Tamás 2022. Az átgondolás egyensúlya és az ekvilibrizmus megbillenése: viták a (morál)filozófia módszeréről és céljáról. *Magyar Filozófiai Szemle*. 66/2. 93–119.
- Tőzsér János 2012. A filozófia és az intuíciók. *Magyar Tudomány*. 173/4. 484–487.
- Tőzsér János 2018. *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről*. Budapest, Kalligram.